

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมหลายประการ เช่น ปัญหาการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ปัญหาเหล่านี้นับวันจะรุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้นจนถึงขั้นวิกฤต โดยเฉพาะจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ประกอบกับตลอดเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยรับเอาวัฒนธรรมการพัฒนาแบบตะวันตกเข้ามาอย่างแพร่หลาย จนเป็นผลทำให้การพัฒนาประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่วัตถุโดยมองข้ามการพัฒนาด้านจิตใจ หากการพัฒนาไม่ให้ความสำคัญด้านจิตใจแล้วย่อมนำไปสู่ความผิดพลาด สิ่งที่ตามมาคือจิตใจของมนุษย์ตกต่ำ มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น และมีแนวโน้มที่บุคคลจะกระทำทุกวิถีทางเพื่อแสวงหาความสุขและผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น จึงทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นในสังคมได้ (ณัฐยา บรรจงกิจ, 2540, หน้า 1)

ปัจจุบันเยาวชนไทย ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติขาดคุณลักษณะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต คือ การคิดและแก้ปัญหาไม่เป็น ดังจะเห็นได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากการที่เยาวชนคิดไม่เป็น คิดไม่ถูกวิธี และทำให้สังคมต้องเผชิญปัญหานานัปการ ได้แก่ ปัญหาเด็กวัยรุ่นตั้งแก๊งลักทรัพย์ยานยนต์แล้วนำมาแลกยาบ้าเพื่อนำมาเสพ เป็นต้น (หนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์, 22 ก.พ. 2544 หน้า 11) ปัญหาดังกล่าวเป็นหนึ่งในหลาย ๆ ปัญหา ที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นซึ่งสมาชิกในสังคมพึงเล็งไปที่สถาบันการศึกษา หรือครูอาจารย์ เพราะทุกคนเชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอน ปลูกฝังจริยธรรม ความคิด และวิธีการคิด ดังนั้นครูอาจารย์จึงเป็นบุคคลที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม สร้างแรงจูงใจ และวิธีการสอนให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ตลอดจนฝึกฝนให้เกิดความคิดจนสามารถเผชิญปัญหาได้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530, หน้า 88-89)

แนวทางในการแก้ปัญหาเยาวชนไทยให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลหรือในทางธรรมะเรียกว่า การคิดแบบสาวเหตุสาวปัจจัย เพื่อให้เกิดความสำนึกที่ดีนั้น เสน่ห์ จามริก (2541, หน้า 1) ได้เสนอว่า จะต้องเริ่มด้วยความพยายามปลดปล่อยผู้เรียนให้เป็นอิสระจากความรู้ (อวิชชา) และค่านิยมที่แปลกแยก วิธีการที่จะทำได้ก็ด้วยการหันมองฐานทางวัฒนธรรมเดิมของไทย คือ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ โดยนำมาเป็นแนวปฏิบัติในการ

ดำเนินชีวิตให้เหมาะสม กล่าวคือ ถ้าจะให้สังคมไทยมีความสุขและหลุดพ้นจากปัญหา จำเป็นต้องพัฒนาทางด้านจิตใจ และวิธีการคิดของประชาชนควบคู่กับการพัฒนาทางวัตถุ ซึ่งควรเริ่มต้นพัฒนาที่เด็กและเยาวชน ด้วยเหตุนี้สถาบันการศึกษา จึงต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนจะต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาและสร้างคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม มีบุคลิกลักษณะ อุบิสัย และพฤติกรรมตามความต้องการของสังคมและประเทศชาติ (สุคนธ์สินธพานนท์, 2538, หน้า 1)

การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนนั้น ทางภาครัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีผลบังคับใช้มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 ได้กำหนดขอบเขต และหลักการในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนในแต่ละระดับได้ศึกษา เพื่อพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหา พร้อมทั้งมีเจตคติที่ดี ที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดศรัทธาและจิตสำนึก ในความสำคัญของหลักคำสอน โดยสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนนำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองดีของสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนปัจจุบัน ส่วนใหญ่ต้องประสบกับความล้มเหลว เพราะการสอนมุ่งถ่ายทอดความรู้มากกว่าฝึกให้นักเรียนรู้จักคิด จึงทำให้นักเรียนขาดความสามารถในการคิดหาเหตุผลเพื่อเผชิญปัญหา การสอนต้องเน้นการคิดโดยใช้ปัญญา (ประเวศ วะสี, 253, หน้า 50) นอกจากนี้ที่หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2533, หน้า 1) ได้สรุปไว้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนของโรงเรียนเอกชนทั่วประเทศนั้น ยังไม่ได้มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ และขาดความชัดเจนเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับ วชิรกุล สำเภาพล (2537, หน้า 96-97) ที่กล่าวว่า สาเหตุที่การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไม่สำเร็จผลเท่าที่ควรเป็นเพราะว่าครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา และขาดวิธีการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์เนื้อหา ขาดทักษะในการสร้างสื่อการเรียนการสอนหรือขาดแคลนสื่อการสอน และขาดการสอดแทรกวิธีคิดที่ถูกต้อง เพราะการสอนให้คิดเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจในหลักการของพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากคิดเป็นนามธรรม การสอนให้คิดจำเป็นต้องสอนเป็นกระบวนการ

และหากได้นำมาใช้กับการเรียนการสอน ก็จะทำให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะการฝึกผู้เรียนคิดวิเคราะห์หาเหตุผลตามหลักธรรม และสร้างเจตคติที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา ผู้เรียนก็จะเกิดความกระตือรือร้น และสนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

การสอนการคิด เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักการคิดค้นหาเหตุผลที่เป็นกระบวนการตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาฝึกฝนได้ด้วยวิธีการที่เรียกว่าการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น พระเทพเวที (2535, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษา คือ การพัฒนาตนหรือการพัฒนา "ปัญญา" ซึ่งเป็นแกนกลางหรือกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แกนกลางของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทักษะคิด ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคมที่สอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า สัมมาทิฐิ (ความคิดชอบ ความคิดที่ดีงาม) เมื่อรู้เข้าใจ คิดเห็นดีงามถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริงแล้ว การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออก หรือปฏิบัติการต่าง ๆ ก็ถูกต้องดีงาม นำไปสู่การดับทุกข์ และการเผชิญปัญหาได้

เมื่อพิจารณาลักษณะที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่าเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องของการคิดใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตให้รู้จักกำจัดความทุกข์ ความเดือดร้อน ด้วยการพิจารณา ให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกต้อง ไม่ให้เชื่องมง่าย ไร้เหตุผล ดังที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2530, หน้า 32) กล่าวว่า แม้ในปัจจุบันควรจะเริ่มเข้าใจวิธีการสอน หรือวิธีการให้การศึกษาดูบ้าง เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างลักษณะนิสัยอย่างถูกต้องขึ้นมาบ้างแล้วก็ตาม แต่ครูก็ยังคงติดในเนื้อหาและทักษะเฉพาะทำให้เกิดความรู้สึกว่าถ้าเน้นการสอนให้คิด เป็นการเสียเวลาและสอนไม่จบหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับ วชิรกุล ลำเนาพล (2537, หน้า 97) ได้เสนอว่า ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมการสอนที่สามารถให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย หลักการสอนดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา เรียกว่า พุทธวิธีสอนที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล ถ้าครูได้นำพุทธวิธีการสอนคิดมาใช้ในการสอน จะทำให้การเรียนเกิดผลดีมากกว่าวิธีสอนใด ๆ ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (2532, หน้า 43-47) ได้อธิบายว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบอย่างที่ได้สังเกตหรือพบบ่อย ได้แก่ แบบธรรมสากัจฉา หรือสนทนาแบบบรรยายแบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ แบบโยนิโสมนสิการ เป็นต้น ที่สำคัญคือในวงการศึกษาไทยได้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องของการสอนให้ "คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น" การสอนให้คิดตามแนวพุทธศาสตร์ ดังที่ แสง จันทร์งาม (2540, หน้า 35) ได้กล่าวว่า การคิดตามแนวพุทธศาสนา ได้แก่ การคิดอย่างถูกวิธีตามหลัก "โยนิโสมนสิการ" แนวคิดนี้แม้จะยังไม่สามารถ

เห็นได้และไม่สามารถนำไปสอนได้ง่าย เพราะการคิดมีลักษณะเป็นกระบวนการ เป็นขั้นตอน เช่น คิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีขั้นตอน การคิดอย่างมีเหตุผล และคิดให้เกิดผล เป็นต้น ดังนั้น การสอนจึงต้องสอนกระบวนการดังกล่าวด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, 2540, หน้า 1)

จากแนวคิดข้างต้นกล่าวได้ว่า การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการเสริมสร้างพลเมืองของชาติให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้สังคมสงบสุข แต่การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ผ่านมายังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร เนื่องจากผู้สอน ครูอาจารย์ขาดเทคนิคการสอนที่เหมาะสมในการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบัน จึงได้มีนักการศึกษาคิดนำเอาหลักการสอนตามแนวของพระพุทธเจ้ามากำหนดเป็นวิธีการสอนแบบต่าง ๆ วิธีหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจและนำมาใช้ คือ แบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งการสอนแบบนี้ประกอบด้วยวิธีคิดทั้งหมดอยู่ 10 วิธีด้วยกัน

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา พบว่า การสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันยังเป็นปัญหา โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงมีความสนใจที่จะนำการสอนแบบโยนิโสมนสิการโดยการคิดสาวเหตุสาวปัจจัยมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้วยเหตุที่ว่าวิธีคิดสาวเหตุสาวปัจจัย เป็นวิธีการสอนให้คิดตามแนวพุทธวิธี ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา อีกทั้งสามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าวิธีคิดแบบอื่น โดยเฉพาะการสอนวิชาพระพุทธศาสนา (ส 0113) ในเรื่องหลักธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนธรรมราชศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนของโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ สามเณร และเด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การสอนเนื้อหาที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา จึงควรสอนด้วยวิธีคิดสาวเหตุสาวปัจจัย เพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการของการสอนโดยนัยแห่งพุทธวิธี

อนึ่งการสอนวิธีคิดสาวเหตุสาวปัจจัยนั้น สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนหรือนักเรียนกับนักเรียนได้ดี กล่าวคือเป็นการเน้นกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และเน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียนการสอนประกอบกับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นวัยที่มีความกระตือรือร้นอยากรู้ อยากเห็น ชอบค้นคว้าทดลอง และศึกษาหาความรู้ ฉะนั้นการสอนโดยวิธีคิดสาวเหตุสาวปัจจัยตามแบบโยนิโสมนสิการ จึงน่าจะเหมาะสมกับการสอนเรื่องหลักธรรมในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และหากศึกษาแล้ว จะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่าการคิดอย่างมีเหตุมีผล หรือการคิดหาเหตุ และผลของ

ผู้เรียนโดยการใช้โยนิโสมนสิการ สอดคล้องและเหมาะสมกับการเรียนการสอนในวิชา
พระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอน
ต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลการสอนแบบโยนิโสมนสิการต่อการคิดสาวเหตุสาวปัจจัยของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนธรรมราชศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่

สมมติฐานการวิจัย

การคิดด้วยวิธีสาวเหตุสาวปัจจัยของนักเรียน โดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการก่อนและ
หลังการเรียนมีความแตกต่างกัน

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนธรรมราชศึกษา
อำเภอเมืองเชียงใหม่ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 จำนวน 152 คน
2. เนื้อหาในการวิจัย คือ เรื่องหลักธรรม รายวิชาพระพุทธศาสนา (ส 0113)

ประกอบด้วย

- 2.1 จักรธรรม 4
- 2.2 ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4
- 2.3 สปัปฺปริสธรรม 7
- 2.4 มรรคมรรค 8

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผลการสอน หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทำแบบวัดการคิดของนักเรียนในการเรียน
การสอนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง หลักธรรมโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ด้วยวิธีคิดสาวเหตุ
สาวปัจจัย

การสอนแบบโยนิโสมนสิการ หมายถึง การสอนที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดย
เน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดให้ถูกทาง คิดอย่างมีเหตุผลและคิดให้เกิดผล

การคิดสาวเหตุสาวปัจจัย หมายถึง วิธีคิดด้วยการค้นหาสาเหตุ ซึ่งประกอบด้วย การคิด 4 ขั้น คือ การคิดที่เป็นเหตุการณ์ การคิดที่เป็นผลของการกระทำ การคิดที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดเหตุการณ์ และการคิดที่เป็นการสืบค้นหาสาเหตุ

หลักธรรม หมายถึง หมวดหรือข้อธรรมในพระพุทธศาสนาที่รวบรวมกันเป็นหมวดหมู่ เพื่อเป็นข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

นักเรียน หมายถึง นักเรียนที่เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 ของโรงเรียนธรรมราชศึกษา

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนธรรมราชศึกษา ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงผลการสอนแบบโยนิโสมนสิการต่อการคิดสาวเหตุสาวปัจจัยของนักเรียนโรงเรียนธรรมราชศึกษา และสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนในการนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา
2. ทำให้ทราบถึงการคิดสาวเหตุสาวปัจจัยของนักเรียนโดยการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งใช้เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนในการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อนำวิธีการคิดสาวเหตุสาวปัจจัยของนักเรียนในวิชาอื่น ๆ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และระดับชั้นอื่น ๆ ต่อไป